

Wageningen UR Livestock Research

Partner in livestock innovations

Rapport 516

Interviews met organisaties van
belanghebbenden over de methodiek voor
een positieflijst voor zoogdieren

Oktober 2011

LIVESTOCK RESEARCH
WAGENINGEN UR

Colofon

Uitgever

Wageningen UR Livestock Research
Postbus 65, 8200 AB Lelystad
Telefoon 0320 - 238238
Fax 0320 - 238050
E-mail info.livestockresearch@wur.nl
Internet <http://www.livestockresearch.wur.nl>

Redactie

Communication Services

Copyright

© Wageningen UR Livestock Research, onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek, 2011

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding.

Aansprakelijkheid

Wageningen UR Livestock Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen UR Livestock Research en Central Veterinary Institute, beiden onderdeel van Stichting Dienst Landbouwkundig Onderzoek vormen samen met het Departement Dierwetenschappen van Wageningen University de Animal Sciences Group van Wageningen UR (University & Research centre).

Losse nummers zijn te verkrijgen via de website.

De certificering volgens ISO 9001 door DNV onderstreept ons kwaliteitsniveau. Op al onze onderzoeksopdrachten zijn de Algemene Voorwaarden van de Animal Sciences Group van toepassing. Deze zijn gedeponereerd bij de Arrondissementsrechtbank Zwolle.

Abstract

Summary of the results of interviews about a model for establishing a list of mammals that are allowed to be kept legally held with representatives of organizations involved in keeping (exotic) companion animals.

Keywords

Animal welfare, companion animals, assessment model

Referaat

ISSN 1570 - 8616

Auteur(s)

Bert Ipema

Titel

Interviews met organisaties van belanghebbenden over de methodiek voor een positieflijst voor zoogdieren

Rapport 516

Samenvatting

Samenvatting van de resultaten van interviews met organisaties betrokken bij het houden van hobbydieren over systematiek voor plaatsing diersoorten op positieflijst.

Trefwoorden

Dierenwelzijn, gezelschapsdieren, hobbydieren, beoordelingsmodel

LIVESTOCK RESEARCH
WAGENINGEN UR

Rapport 516

Interviews met organisaties van belanghebbenden over de methodiek voor een positieflijst voor zoogdieren

Bert Ipema

Oktober 2011

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie.

Voorwoord

In dit rapport zijn de resultaten samengevat van interviews die zijn gehouden met vertegenwoordigers van organisaties, die op enigerlei wijze betrokken zijn bij de hobbymatige houderij van dieren. Deze interviews zijn uitgevoerd in het kader van een onderzoekstraject waarin Wageningen UR Livestock Research (WLR) in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) een systematiek ontwikkelt voor het opstellen van een positieflijst voor in eerste instantie zoogdieren.

Tijdens de interviews hebben de organisaties na een toelichting door WLR hun kritische visie kunnen geven op de ontwikkelde systematiek. De standpunten van deze organisaties zijn in vorm van antwoorden op een aantal vragen vastgelegd en integraal aan EL&I beschikbaar gesteld.

Voor de presentatie van de methodiek, het afnemen van de interviews en de daarbij gevoerde discussies dient de bijdrage van dhr. Dr. Paul Koene te worden gememoreerd. Verder wil ik de vertegenwoordigers van de organisaties, die hebben meegewerkt aan de interviews van harte bedanken:

- Mw. Eline Lauret, Mw. Anja Hazekamp en Mw. Eva Schippers (Stichting AAP),
- Dhr. Dr. Alex Ploeg (Vereniging Landelijke Organisatie DIBEVO),
- Dhr. Dr. Dirk-Jan Verdonk (Coalitie DierenwelzijnsOrganisaties Nederland - CDON),
- Mw. Paula Polman (Nederlandse Belangenvereniging van Hobbydierhouders – NBvH),
- Dhr. Ir. Ed Gubbels en Dhr. Ad Doedee (Platform Verantwoord Huisdierenbezit – PVH),
- Mw. Dr. Claudia Vinke (Universiteit Utrecht - Faculteit Diergeneeskunde – Departement Dier in Wetenschap & Maatschappij - UU/FD/DWM),
- Dhr. Dick Verwoert en Dhr. Ab Schuring (Vereniging van Parkdierenliefhebbers),
- Dhr. Rinus Borgstein (Vereniging van Im- en Exporteurs van vogels en hobbydieren),
- Dhr. Mr. Drs. Erwin Virginia (Dierenbescherming),
- Mw. Jinke Hesterman (Levende Have) en
- Dhr. Drs. Joost van Herten (Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde - KNMvD).

Ir. Bert Ipema
WLR projectleider

Samenvatting aanbevelingen voor vervolg

Interviews over methodiek en verdere invulling van een positieflijst voor zoogdieren

Uitvoering interviews

In de maanden mei en juni 2011 zijn elf organisaties benaderd voor een interview over de positieflijst. Tijdens de interviews is door Wageningen UR Livestock Research (WLR) een toelichting gegeven op de in de afgelopen jaren in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Innovatie (EL&I) ontwikkelde systematiek. Elke organisatie is eerst gevraagd naar hun standpunt ten aanzien van het begrip positieflijst. Daarna is men in de gelegenheid gesteld om de mening te geven over de ontwikkelde systematiek. Verder is gepolst of en op welke manier de organisaties mee zouden willen werken aan het verder uitwerken van de systematiek en dan wel met name bij het per diersoort verzamelen van informatie uit de houderij en bij de eindbeoordeling van de welzijnsrisico's voor de te houden diersoort. Tenslotte is getracht in de interviews een beeld te krijgen van de diersoorten die naar de mening van de organisaties relevant zijn voor een beoordeling voor de positieflijst.

Resultaten interviews

De meningen van de stakeholders over het begrip 'positieflijst' lopen nogal uiteen. Zowel door voor- als tegenstanders wordt aangegeven dat enkel door het plaatsen van dieren op een positieflijst welzijnsproblemen bij het houden niet zullen worden voorkomen. Bij de eventuele invoering van positieflijsten wordt een ruime overgangsregeling aanbevolen.

Ongeveer de helft van de stakeholders (vooral houderij-gerelateerd) geeft aan niet te kunnen instemmen met de voorgestelde systematiek. Met name het definiëren van een normomgeving is het voornaamste struikelblok voor deze partijen; men ziet meer in het vaststellen van huisvestingseisen per diersoort. Verder is deze groep van mening dat het gedrag in de gehouden situatie centraal moet staan in de beoordeling. De andere helft van de geïnterviewde partijen (vooral dierenwelzijn- en diergezondheid-gerelateerd) stemt vrijwel geheel in met de voorgestelde systematiek. Wel vindt met name deze groep, dat in de systematiek meer rekening moet worden gehouden met negatieve ervaringen omtrent welzijn en gezondheid onder houderij omstandigheden en met de risico's voor fauna-vervalsing en zoonosen.

In de discussie over domesticatie (en kweekvormen) wordt door iedereen het standpunt erkend dat het nog aanwezige natuurlijke gedrag van een diersoort leidend moet zijn. Het belangrijkste probleem zal echter zijn vast te stellen in hoeverre bepaalde gedragingen genetisch in het dier verankerd zijn of eenvoudig door het dier kunnen worden aangepast aan de omgeving waarin het wordt gehouden.

Enkele organisaties verbazen zich over het feit dat productiedieren buiten de beoordeling worden gehouden en min of meer automatisch op de positieflijst worden geplaatst. Daarbij vraagt men zich af waarom deze voorkeursbehandeling ook niet zou kunnen gelden voor een aantal andere veel als hobbydier gehouden diersoorten.

Medewerking stakeholders

Vrijwel alle geïnterviewde partijen willen, ondanks eerder gemaakte aanmerkingen op de systematiek, op één of andere wijze medewerking verlenen aan de verdere uitwerking. Vooral bij de houderij-gerelateerde organisaties worden daaraan voorwaarden verbonden, die vooral gerelateerd zijn aan de in de systematiek gedefinieerde normhuisvesting.

De geïnterviewde organisaties zijn in meerderheid van mening dat informatie over een diersoort in eerste instantie vooral door individuele houders moet worden aangeleverd. Houderij-gerelateerde organisaties bieden hun diensten aan om de individuele houders, vaak hun leden, hiervoor te bereiken.

De KNMvD geeft aan te willen bemiddelen om bij de aangesloten dierenartsen informatie te verzamelen over de gezondheidsproblemen die deze beroepsgroep tegenkomt bij gehouden (exotische) diersoorten.

Eindbeoordeling welzijnsrisico's ten behoeve van advies voor plaatsing op positieflijst

Negen stakeholders geven aan geïnteresseerd te zijn om op één of andere wijze betrokken te zijn bij de beoordeling van de welzijnsrisico's voor een diersoort onder houderij-omstandigheden. Voor twee stakeholders is een eventuele verdere betrokkenheid niet relevant.

De meeste organisaties geven aan, dat men het liefst een aantal experts/deskundigen aanzoekt om deze beoordeling van de welzijnsrisico's op diersoortniveau uit te voeren. Daarbij wordt door de meerderheid de voorkeur gegeven om dit met schriftelijke enquêtes te doen.

Overige opmerkingen naar aanleiding van interviews

Er wordt aandacht gevraagd voor het opstellen en communiceren van Gidsen voor Goede Praktijken per diersoort voor houders, dierenwinkels en handel.

Verder worden vraagtekens gezet bij de juridische implicaties van een aantal elementen in de systematiek. Zo is men van mening dat het vaststellen van een normomgeving strijdig is met het Andibel-arrest, omdat de systematiek moet berusten op criteria die objectief en niet discriminerend zijn. Ook zou volgens het Andibel-arrest niet de burger moeten aantonen dat een soort al dan niet op de positieflijst kan worden geplaatst, maar de overheid. Verder zou de positieflijst, zoals momenteel in het wetsvoorstel 'Wet dieren' is opgenomen, het koppelen van voorwaarden aan plaatsing op de lijst niet toestaan.

Diersoorten

Aangegeven is dat het voorkomen op een Cites-lijst niet automatisch betekent dat deze diersoorten niet gehouden mogen worden; het geeft slechts aan dat er beperkingen gelden voor de handel in deze diersoorten.

Dierwelzijn-gerelateerde organisaties zijn van mening dat het aantal diersoorten op positieflijsten beperkt moet zijn; men zou zich alleen moeten richten op diersoorten waarvan gedomesticeerde vormen beschikbaar zijn. Houderij-gerelateerde organisaties geven aan dat momenteel reeds veel diersoorten worden gehouden die niet op de RDA positieflijst van 2006 staan. Ook deze diersoorten zouden in de beoordeling voor plaatsing op de positieflijst moeten worden betrokken.

Opzet enquête

WLR heeft in deze fase verder gewerkt aan een eerste opzet voor een enquête, waarmee houders in een volgende fase van het project zullen worden benaderd. De voornaamste doelstellingen van deze enquête zijn 1) het verkrijgen van inzicht in de feitelijke situatie van de gehouden diersoorten en 2) het verkrijgen van documentatie (literatuur) waaruit objectiveerbare informatie over gedrag, gezondheid en welzijn van deze diersoorten kan worden afgeleid.

Aanbevelingen voor nadere uitwerking en invulling van de methodiek

Systematiek en normomgeving

In de interviews zijn met name vanuit de houderij-gerelateerde organisaties veel bedenkingen geuit over het hanteren van een normomgeving in de systematiek. Mede op basis daarvan wordt geadviseerd om bij de uiteindelijke welzijnsrisicobeoordeling onder houderijomstandigheden waar mogelijk informatie uit de feitelijke houderij mee te wegen.

Systematiek en informatie uit de houderij

Zoals door de meeste organisaties is aangegeven, wordt geadviseerd bij de dierhouders informatie over de diersoorten te verzamelen met een internet-enquête, die gericht zal worden aan de individuele houders. De vraagstelling zal zich per diersoort moeten richten op het verkrijgen van inzicht in de feitelijke houderij situatie en op het verkrijgen van objectiveerbare informatie (uit documentatie, literatuur), die aan de database (zie Ipema et al., 2010) kan worden toegevoegd bij de subcriteria van het criterium 'Gehouden dieren'. Voorgesteld wordt deze informatie daarna in analogie met de informatie over het natuurlijke gedrag door minimaal drie deskundigen met kennis van de dierhouderij te laten beoordelen op relevantie.

Systematiek en eindbeoordeling

WLR adviseert om de systematiek nader aan te vullen met een procedure voor de eindbeoordeling van de welzijnsrisico's per diersoort. Voorgesteld wordt om bij deze beoordeling door een brede groep van deskundigen te laten plaatsvinden. Voor deze beoordeling zal de informatie over de gedragsbehoeftes in de natuurlijke omgeving samen met de informatie over gedrag, gezondheid en welzijn onder houderijomstandigheden worden aangeboden. Daarnaast zullen dierenkenmerken, feitelijke houderijinformatie alsmede aspecten als domesticatie, risico voor zoonosen en gevaar voor de mens in de beoordeling moeten worden betrokken.

Te beoordelen diersoorten

Tijdens de interviews is de problematiek van het beoordelen van de gedomesticeerde diersoorten veelvuldig aan de orde geweest. Op grond van meningen uit zowel houderij als dierenwelzijn gerelateerde organisaties wordt aanbevolen om een aantal veel gehouden gedomesticeerde diersoorten op basis van het domesticatie-aspect direct voor te dragen voor plaatsing op de positieflijst. Dit laat overigens onverlet, dat voor betreffende diersoorten wanneer daar aanleiding voor is, een verzoek kan worden ingediend voor verwijdering van de positieflijst.

Uitvoering enquête

In de enquête zal informatie worden gevraagd van zoogdiersoorten die in de praktijk worden gehouden. WLR stelt verder voor om alleen voor diersoorten waarvoor informatie binnenkomt uit de houderij een eindbeoordeling volgens de systematiek door te voeren. Daartoe zal een procedure moeten worden ontwikkeld om vast te stellen of de beschikbare informatie over de natuurlijke gedragsbehoeftes en over het gedrag, de gezondheid en het welzijn onder houderijomstandigheden, zowel kwalitatief als kwantitatief, voldoende is voor het kunnen doorvoeren van een betrouwbare eindbeoordeling. Het gebruik van enquête resultaten gebaseerd op de beoordeling van het gedrag en welzijn van een diersoort door de houder zal met de nodige voorzichtigheid moeten plaatsvinden; feitelijk moeten deze resultaten gevalideerd kunnen worden op basis van bestaande of te ontwikkelen literatuurgegevens.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Samenvatting en aanbevelingen voor vervolg

1	Inleiding	1
1.1	Aanleiding	1
1.2	Opdracht	1
2	Materiaal en methoden	2
2.1	Geïnterviewde organisaties	2
2.2	De interviews.....	2
2.3	Opzet enquête.....	3
3	Resultaten.....	4
3.1	Interviews	4
3.1.1	Het begrip positieflijst.....	4
3.1.2	De systematiek voor de positieflijst.....	5
3.1.3	Verdere betrokkenheid bij opstellen positieflijst.....	9
3.1.4	Relevante diersoorten voor beoordeling ten behoeve van plaatsing op positieflijst.....	12
3.2	Opzet enquête.....	12
3.2.1	Vragen over feitelijke informatie van houderij en literatuur over houderij.	12
3.2.2	Beoordeling door houders van gedrag en gezondheid gehouden dieren (optioneel) ..	15
	Literatuur	18
	Bijlage 1. Vragen interviews stakeholders.....	19

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In het wetsvoorstel Wet Dieren is opgenomen, dat het verboden is dieren te houden, die niet behoren tot bij of krachtens Algemene Maatregel van Bestuur aangewezen diersoorten of diercategorieën. Ingegeven door een recent door het Europese Hof van Justitie gewezen Andibel-arrest (Arrest C-219/07, 19 juni 2008) dient het aanwijzen van deze diersoorten te zijn gebaseerd op objectieve, met betrekking tot houders niet-discriminatoire criteria.

Om hieraan te kunnen voldoen, heeft Wageningen UR Livestock Research (WL) in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Innovatie (EL&I) in een eerdere studie een systematiek ontwikkeld voor het opstellen van een positieflijst voor in eerste instantie zoogdieren (Ipema et al., 2010). Een positieflijst is een lijst met dieren die zonder vergunning door particulieren mogen worden gehouden. In een vervolgstudie (Ipema et al., 2011) zijn zoveel mogelijk diersoorten van de huidige RDA positieflijst (RDA 2006/10, 2006) met een quick scan gescreend met een vereenvoudigde versie van de eerder ontwikkelde systematiek.

Uit de ervaringen, die hierbij zijn opgedaan, kan worden afgeleid, dat de ontwikkelde systematiek lijkt te werken. Echter, de systematiek is niet in de volle breedte getoetst. Zo is de beoordeling van het welzijnsrisico in een houderijomgeving rechtstreeks vertaald uit de hoog scorende gedragsbehoeftes onder natuurlijke omstandigheden. In de ontwikkelde systematiek is het echter nadrukkelijk de bedoeling dat waar mogelijk ook informatie over het gedrag of welzijn van een diersoort in een houderijomgeving wordt meegenomen in de uiteindelijke advisering voor plaatsing op de positieflijst.

1.2 Opdracht

Daarom is in opdracht van EL&I vervolgonderzoek gestart met als doelstellingen, 1) de systematiek in samenspraak met de sector verder vorm te geven, 2) na te gaan welke diersoorten voor Nederland het meest relevant zijn voor een advies voor wel of niet plaatsing op een positieflijst en 3) informatie over deze diersoorten onder houderij-omstandigheden te verzamelen, die tenslotte samen met de gedragsbehoeftes onder natuurlijke omstandigheden moeten leiden tot een inschatting van de welzijnsrisico's waaruit een advies volgt voor al dan niet plaatsing op een positieflijst.

In dit rapport wordt ingegaan op stakeholderinterviews, die vooral gericht zijn op de eerste twee doelstellingen van het vervolgonderzoek. Daarnaast wordt een eerste opzet gegeven van een enquête voor het verzamelen van informatie en literatuur over diersoorten onder houderijomstandigheden.

De uitvoering van de enquête, het incorporeren van de verzamelde informatie in de ontwikkelde beoordelingssystematiek en het tot stand komen van de uiteindelijke advisering komen in vervolgonderzoek aan de orde.

2 Materiaal en methoden

2.1 Geïnterviewde organisaties

Bij elf stakeholder-organisaties zijn interviews gehouden. De namen van deze organisaties, inclusief de verder in de rapportage gebruikte afkortingen en de namens deze organisaties geïnterviewde personen zijn in tabel 1 vermeld.

Tabel 1. Geïnterviewde organisaties

Volledige naam van organisatie	Gebruikte afkorting	Geïnterviewde personen
Stichting AAP	AAP	Mw. Eline Lauret, Mw. Anja Hazekamp en Mw. Eva Schippers
Vereniging Landelijke Organisatie DIBEVO	DIBEVO	Dhr. Dr. Alex Ploeg
Coalitie DierenwelzijnsOrganisaties Nederland	CDON	Dhr. Dr. Dirk-Jan Verdonk
Nederlandse Belangenvereniging van Hobbydierhouders	NBvH	Mw. Paula Polman
Platform Verantwoord Huisdierenbezit	PVH	Dhr. Ir. Ed Gubbels en Dhr. Ad Doedee
Universiteit Utrecht - Faculteit Diergeneeskunde – Departement Dier in Wetenschap & Maatschappij	UU/FD/DWM	Mw. Dr. Claudia Vinke
Vereniging van Parkdierenliefhebbers	Parkdierenliefhebbers	Dhr. Dick Verwoert en Dhr. Ab Schuring
Vereniging van Im- en Exporteurs van vogels en hobbydieren	Im- en Exporteurs	Dhr. Rinus Borgstein
Dierenbescherming	DB	Dhr. Mr. Drs. Erwin Virginia
Levende Have¹	Levende Have	Mw. Jinke Hesterman
Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde	KNMvD	Dhr. Drs. Joost van Hertem

De organisaties (m.u.v. Vereniging van Im- en Exporteurs van vogels en hobbydieren en de Vereniging van Parkdierenliefhebbers) zijn middels een brief van de staatssecretaris van EL&I verzocht mee te werken aan de interviews. Alle benaderde organisaties hebben ingestemd met een interview. Deze zijn afgenomen door Paul Koene en Bert Ipema van WLR en Pascale Moning van EL&I.

Naast de beantwoording van de vragen in de interviews hebben twee organisaties, te weten DIBEVO en PVH, ook nog schriftelijke gereageerd op de WLR rapportages (Ipema et al., 2010 en Ipema et al., 2011) en op de verder voorgestelde procedure voor het opstellen van een positieflijst. In de rapportage zullen deze opmerkingen in de reacties van deze organisaties op de vragen uit het interview worden meegenomen.

2.2 De interviews

De doelstellingen van de interviews waren 1) het informeren van de stakeholders over de ontwikkelde systematiek, 2) het inventariseren van de standpunten van de stakeholders t.a.v. de ontwikkelde systematiek, 3) het inventariseren van de bereidheid van de stakeholders om betrokken te worden bij de verdere uitwerking van de systematiek en 4) het verkrijgen van inzicht in diersoorten die naar de mening van stakeholders relevant zijn voor beoordeling ten behoeve van plaatsing op de positieflijst.

¹ Levende Have heeft aangegeven geen belangenorganisatie te zijn. De antwoorden op de interviewvragen voor deze organisatie moeten dan ook worden gezien als de persoonlijke meningen of standpunten van de geïnterviewde persoon.

Ad 1. De stakeholders zijn in eerste instantie geïnformeerd over de systematiek door het vooraf toezenden van twee rapporten van WLR (Ipema et al., 2010 en Ipema et al, 2011). Tijdens de interviews is de systematiek nogmaals toegelicht met behulp van een presentatie.

Ad 2. De standpunten van de stakeholders t.a.v. de ontwikkelde systematiek zijn vastgelegd aan de hand van een aantal vragen, die tijdens de presentatie aan de orde zijn gesteld. Deze vragenlijst is opgenomen als bijlage 1.

Naast meer algemene vragen over het begrip 'positieflijst' en de voorgestelde systematiek zijn enkele specifieke bottlenecks in de verdere uitwerking en invulling van de positieflijst systematiek aan de orde gesteld. Dit betreft de vraag of men zich een voorstelling kan maken van bepaalde cultureel/historische belangen/achtergronden die een rol zouden kunnen spelen bij de uiteindelijke beoordeling om een diersoort al dan niet op de positieflijst te plaatsen. Daarnaast is gevraagd naar standpunten omtrent domesticatie en kweekvormen van bepaalde diersoorten evenals het gebruik van gidsdieren (zie ook 3.1.2) voor de beoordeling van soorten van families of genera.

Ad 3. De stakeholders is gevraagd naar hun bereidheid om mee te werken aan de verdere uitwerking van de systematiek. Vanuit WLR is aangegeven dat het daarbij in eerste instantie gaat om het aanleveren van houderijinformatie van te beoordelen diersoorten. In tweede instantie betreft het een mogelijke rol in de uiteindelijke beoordeling van de welzijnsrisico's voor een gehouden diersoort. In de systematiek wordt ervan uitgegaan dat gedragsinformatie van een diersoort in z'n natuurlijke omgeving zo veel mogelijk door wetenschappers/experts wordt aangeleverd. In de toelichting op de systematiek is echter aangegeven dat dit niet wegneemt dat informatie over het natuurlijk gedrag beschikbaar bij stakeholders ook door hun kan worden aangeleverd.

Verder is gevraagd naar ideeën over de wijze waarop houderijinformatie van te beoordelen diersoorten het best kan worden verkregen, via stakeholders (groepen houders) of individuele houders.

Tenslotte is de mening gepeild van de stakeholders over de wijze waarop de uiteindelijke beoordeling van de welzijnsrisico's voor het houden van een diersoort wordt uitgevoerd. In de systematiek vindt deze beoordeling plaats nadat de informatie over het gedrag van een diersoort onder zowel natuurlijke als houderijomstandigheden zo compleet mogelijk beschikbaar is.

Ad 4. Het verkrijgen van inzicht in diersoorten die relevant zijn voor de positieflijst discussie. Tijdens de interviews zijn de stakeholders gevraagd namen van diersoorten aan te leveren die naar hun mening relevant zijn om te beoordelen ten behoeven van het al dan niet plaatsen op een positieflijst. Indien gewenst is voor het aangeven van diersoorten een Excel-bestand toegezonden, waarin de diersoorten die volgens de WUR-systematiek zijn beoordeeld, waren vermeld. Dit betrof alleen diersoorten die ook op RDA-lijst (RDA 2006/10, 2006) staan. Aangegeven is dat men zich niet tot deze diersoorten hoeft te beperken; ook mochten diersoorten worden toegevoegd.

2.3 Opzet enquête

WLR heeft gewerkt aan de ontwikkeling van een enquête waarmee de informatie over een diersoort onder houderijomstandigheden kan worden geïnventariseerd. Bij de opzet van de in de enquête te stellen vragen wordt uitgegaan van twee doelstellingen namelijk het verzamelen van feitelijke informatie over de houderij van de diersoorten en van informatie in de vorm van documentatie of literatuur over het gedrag en de gezondheid van de gehouden diersoorten. Daarnaast is het interessant om gegevens te krijgen wat de houder observeert aan gedrag en denkt over het welzijn van zijn dier.

3 Resultaten

3.1 Interviews

3.1.1 Het begrip positieflijst

Eerst is gevraagd naar de mening van de geïnterviewden over de positieflijst als zodanig. Dat wil zeggen wat vindt men van een lijst waarop alleen die dieren staan, die als hobbydier of gezelschapsdier mogen worden gehouden.

Tabel 2. Mening organisaties over het begrip positieflijst.

Naam organisatie	Vraag: Wat vindt uw organisatie van het begrip positieflijst?
AAP	Voorstander korte positieflijst. Goede overgangsregeling noodzakelijk.
DIBEVO	Voorkeur voor negatieflijsten; positieflijsten doen geen recht aan complexiteit van geheel. Ondanks bezwaren toch in eerdere instantie ingestemd met RDA positieflijsten.
CDON	Grote voorstander van positieflijst
NBvH	Geen echte voorstander. Vooral vanwege de administratieve verplichtingen en kosten, die naar verwachting bij houders komen te liggen. Voorkeur voor aanpak via eisen te stellen aan houderij (incl. huisvesting) hetgeen leidt tot verantwoord houderschap.
PVH	Geen voorstander van positieflijst als zodanig; doet geen recht aan belang dierenwelzijn; daarvoor zijn minimum eisen voor houderij veel beter. Een negatieflijst zou beter voldoen, omdat daarmee duidelijk kan worden gemaakt welke diersoorten niet gehouden mogen worden. Met negatieflijst kan ook beter aan drie belangrijke punten van Andibel arrest worden voldaan.
UU / FD / DWM	Een positieflijst als zodanig zal welzijnsproblemen van bepaalde gehouden dieren niet voorkomen; er zullen ook eisen moeten worden gesteld aan huisvesting/ verzorging. Hierbij wordt specifiek bedoeld op regulier verkochte bijzondere diersoorten.
Parkdierenliefhebbers	Geen voorstander van bestaan van diersoorten middels positieflijsten; ziet meer in systeem waarin minimum voorwaarden worden gesteld aan huisvesting en verzorging.
Im- en Exporteurs	Kan instemmen met positieflijst. Hobbydierhouderij moet blijven, faunavervalsing moet worden voorkomen.
DB	Is groot voorstander van positieflijsten, ook voor diersoorten in andere klassen (vogels, vissen, reptielen); is tegen negatieflijsten.
Levende Have	Levende Have is geen belangenorganisatie en heeft daarom als zodanig geen mening over de positieflijst
KNMvD	Organisatie stemt in met beleid EL&I om invulling te geven aan begrip positieflijst

De meningen van de stakeholders over het begrip 'positieflijst' lopen nogal uiteen. Zes organisaties spreken zich uit voor het invoeren van een positieflijst. Vanuit de houderij en toeleveranciers is men geen echte voorstander van een positieflijst; veelal wordt aangegeven dat men meer ziet in het stellen van eisen aan huisvesting en verzorging. Zowel voor- als tegenstanders geven aan, dat enkel door het

plaatsen van dieren op een positieflijst welzijnsproblemen bij het houden niet zullen worden voorkomen. Bij de eventuele invoering van positieflijsten wordt o.a. door AAP een ruime overgangsregeling aanbevolen.

3.1.2 De systematiek voor de positieflijst

Bij deze vraag kunnen de geïnterviewden hun mening geven over de systematiek zoals door WLR ontwikkeld. Daarbij richt de vraagstelling zich met name op de uitgangspunten (transparant, objectief, natuurlijk gedrag en welzijnsrisico leidend), die voor het opstellen van de systematiek zijn gehanteerd.

Tabel 3. Mening organisaties over systematiek positieflijst

Naam organisatie	Vraag: Wat vindt uw organisatie van de voorgestelde systematiek voor de positieflijst?
AAP	Stemt volledig in met voorgestelde systematiek
DIBEVO	Heeft diverse bedenkingen t.a.v. de systematiek; <ul style="list-style-type: none"> • vraagtekens bij uitgangspunt natuurlijk gedrag leidend, • gebrek aan wetenschappelijke kennis mag geen argument zijn voor niet houden, • twijfel over veronderstelde relatie natuurlijk gedrag en welzijn houderij, • vraagtekens bij gebruikte Oostenrijkse dierentuinnormen als basis voor huisvestingseisen, • beperking die ontstaat door gebruik normomgeving, • twijfel over methodiek voor vaststellen informatierisico.
CDON	Uitermate tevreden dat er eindelijk een bruikbare systematiek is. Probeer t.a.v. huisvestingsnorm tot redelijk compromis te komen.
NBvH	Zet grote vraagtekens bij begrip normomgeving. Alle leden hebben veel meer ruimte beschikbaar. Gedrag in natuurlijke omgeving mag niet basis zijn voor soorten, die al zeer lang worden gehouden. Inconsistentie: waarom worden productiedieren niet volgens deze systematiek beoordeeld?
PVH	Stemt in met uitgangspunt, dat dierenwelzijn basis moet zijn. Heeft bedenkingen t.a.v. vertaling welzijnsrisico's uit natuurlijk gedrag. Voor het individuele dier heeft de match met de natuurlijke omgeving meer van doen met "overleven" dan met "welzijn". Ziet gevaar van onvoldoende kwaliteit informatie uit houderij, beperkingen door normomgeving en politieke ontwikkelingen.
UU / FD / DWM	Voorgestelde systematiek is enig juiste weg om te bewandelen (transparant, objectief, natuurlijk gedrag en welzijn leidend)
Parkdierenliefhebbers	Tegen uitgangspunt dat natuurlijk gedrag als leidend wordt gezien; bij diersoorten, die al generaties lang worden gehouden, is natuurlijk gedrag niet meer leidend.
Im- en Exporteurs	Kan zich vinden in systematiek m.u.v. de gedefinieerde normomgeving. Veel burgers kunnen veel meer ruimte bieden.
DB	Staat volledig achter voorgestelde systematiek. Officieel standpunt: alleen gedomesticeerde dieren op positieflijst. Alleen onder voorwaarden akkoord met bredere lijst
Levende Have	De systematiek dekt de eisen gesteld vanuit het natuurlijk gedrag goed af. Een probleem zijn de huisvestingseisen (normomgeving)
KNMvD	Systematiek zit goed in elkaar. Problemen worden echter voorzien doordat van veel diersoorten weinig informatie beschikbaar is en met betrekking tot de gedefinieerde normhuisvesting

Vijf stakeholders kunnen geheel of grotendeels instemmen met de systematiek zoals voorgesteld voor het opstellen van een positieflijst voor zoogdieren (Ipema et al., 2010, Ipema et al., 2011). Daarbij wordt wel opgemerkt dat in de praktijk vooral veel discussie zal ontstaan over de gedefinieerde normomgeving. Het handhaven van deze normomgeving in de systematiek is ook het grootste struikelblok voor vrijwel alle andere stakeholders (houders en toeleveranciers). Verder worden bezwaren gemaakt tegen het feit dat het gedrag in de natuurlijke omgeving als leidend wordt gezien evenals tegen de veronderstelde relatie tussen natuurlijk gedrag en welzijn onder houderijomstandigheden. Ook gebrek aan informatie zal een probleem kunnen gaan vormen.

Vervolgens is gevraagd naar mogelijke aanpassingen of aanvullingen op de systematiek, met name ten aanzien van de criteria, die een rol zouden moeten spelen.

Tabel 4. Andere criteria die volgens organisatie rol moeten spelen in systematiek positieflijst.

Naam organisatie	Vraag: Welke andere criteria zouden rol moeten spelen in systematiek?
AAP	In uiteindelijke beoordeling negatieve ervaringen uit houderij een duidelijke plek geven (levensverwachting houderij vs. natuur)
DIBEVO	Gedrag in gehouden situatie zou centraal moeten staan in uiteindelijke beoordeling, waarbij vooral beoordeeld moet worden of blijvende stress aanwezig is.
CDON	Wetenschappelijke kennis moet belangrijkste rol spelen. Andere aspecten: beschikbaarheid en nabijheid veterinaire kennis; hoe omgaan met handel; risico's ontsnapping (faunavervalsing); geen levend voedsel; gebruik informatie over zoönosen.
NBvH	De ervaringen die er zijn met het houden van dieren.
PVH	In het dier verankerde natuurlijke gedragingen kunnen pas eenduidig worden geconstateerd nadat blijkt dat er tekortkomingen in het welzijn ontstaan. Toelaten diersoorten op basis van normomgeving betekent niet automatisch dat diersoort ook altijd zonder welzijnsproblemen gehouden wordt. In systematiek zouden daarom huisvestingseisen per diersoort moeten worden opgenomen. In dit verband wordt ook verwezen naar de Duitse 'Mindestanforderungen' (N.N., 1996).
UU / FD / DWM	Huisvestings- en verzorgingseisen opnemen in regelgeving specifiek voor regulier verkochte bijzondere diersoorten. Verder is naast de afmetingen van de beschikbaar te stellen leefruimte ook de variatie in de leefomgeving van belang.
Parkdierenliefhebbers	Toetsen of aan minimale eisen/normen voor huisvesting en verzorging kan worden voldaan.
Im- en Exporteurs	Voor alle dieren op positieflijst zouden afzonderlijke eisen aan huisvesting moeten worden gesteld.
DB	Huidige normomgeving goed richtinggevend. Zal echter wel veel discussie geven: voorwaarde voor andere oplossing is handhaafbaarheid. Gewezen wordt op het feit dat naast Oostenrijk ook enkele andere landen reeds wettelijk vastgelegde huisvestingsnormen hebben voor diersoorten.
Levende Have	Huisvestingseisen zouden moeten worden ingevuld vanuit praktijk (vb. Sectorraad Paarden). Verder meer oog voor gezondheidsproblematiek; o.a. info dierenartsen
KNMvD	Risico's voor de gezondheid van de te houden dieren (huisvesting, voeding); Beschikbaarheid specialistische veterinaire kennis; risico volksgezondheid (zoönosen); fysieke gevaren voor de mens

Samengevat worden door stakeholders nog een aantal andere aspecten genoemd, die een rol zouden moeten spelen. Vooral houders zijn van mening, dat het gedrag in de gehouden situatie centraal moet staan. Als dieren in deze situatie geen blijvende stress vertonen, dan moet het welzijnsrisico als acceptabel worden beschouwd. Anderen vinden, dat er meer oog zou moeten zijn voor de gezondheidsproblematiek bij gehouden dieren. Negatieve ervaringen omtrent welzijn en gezondheid onder de houderijomstandigheden zouden een rol moeten spelen. Ook zou moeten worden vastgesteld, of er voldoende veterinaire kennis van een diersoort in de nabijheid van de houders beschikbaar is.

Verder moet rekening worden gehouden met de risico's bij ontsnapping zoals faunavervalsing of fysiek gevaar voor de mens. Ook de risico's voor de volksgezondheid (zoönosen) zouden in de beoordeling moeten worden betrokken.

Bij het stellen van huisvestings- en verzorgingseisen zouden ook eisen moeten worden opgenomen gericht op door de diersoort gewenste variatie in de leefomgeving.

Tenslotte werd opgemerkt dat het houden van een diersoort zou moeten worden afgeraden indien voor het dier levend voedsel is vereist.

Cultureel/historische achtergronden

De meeste organisaties zijn van mening dat cultureel/historische achtergronden geen rol zouden mogen spelen in de beoordeling om diersoorten al dan niet op de positieflijst te plaatsen.

Enkele organisaties vragen zich af waarom productiedieren buiten de beoordelingssystematiek worden gelaten. Als de lijst van productiedieren is ontstaan op basis van cultureel/historische achtergronden, dan zou men kunnen stellen dat de huidige collectie van gehouden gezelschapsdieren min of meer op dezelfde wijze is ontstaan. Daarom de vraag waarom onderscheid te maken tussen deze diersoorten in de beoordelingssystematiek.

Domesticatie en kweekvormen

Een aantal relatief veel gehouden diersoorten zijn gedomesticeerd² of worden gezien als kweekvormen. Gevraagd is op welke wijze de begrippen 'gedomesticeerd' of 'kweekvorm' een rol zouden moeten spelen in de systematiek voor het beoordelen van een diersoort (tabel 5).

---

²Domesticatie wordt gedefinieerd als het proces, waarbij een populatie dieren wordt aangepast aan mens en gevangenschap door een combinatie van genetische veranderingen over generaties en omgevingsbepaalde gebeurtenissen, die tijdens iedere generatie worden herhaald (Price, 1984).

Tabel 5. Standpunten met betrekking tot begrippen domesticatie en kweekvormen.

Naam organisatie	Vraag: Wat is uw standpunt omtrent de begrippen 'domesticatie' en 'kweekvormen' met betrekking tot de systematiek?
AAP	Altijd moet nog aanwezige natuurlijke gedrag leidend zijn. Problematiek van hybrides wordt aangestipt. Weinig bekend over omvang.
DIBEVO	In sommige gevallen van groot belang om onderscheid te maken tussen wilde vorm en gedomesticeerde of kweekvorm. Dit vooral vanwege vraag welk natuurlijk gedrag nog in betreffende vorm aanwezig is.
CDON	Intrinsieke waarde van dier moet leidend zijn. Hieraan wordt bij bepaalde kweekvormen (mutaties/inteelt) reeds afbreuk aan gedaan.
NBvH	Moeilijk te beantwoorden.
PVH	Waar grens trekken tussen wat nog natuurlijke vorm is en wat kweekvorm? Daarbij wordt gediscussieerd over het al dan niet het genetisch verankerd zijn van bepaalde gedragingen.
UU / FD / DWM	De 'biologie' van de diersoort, gedomesticeerd of niet gedomesticeerd, moet leidend zijn. Opgemerkt wordt dat mutanten (inteelt) veel welzijnsproblemen kunnen hebben.
Parkdierenliefhebbers	Stelt voor om in beoordelingsprocedure onderscheid te maken tussen wildvang en nakweek.
Im- en Exporteurs	Voor gedomesticeerde en kweekvormen ruimhartig omgaan met de per diersoort te stellen eisen voor huisvesting en verzorging.
DB	Geadviseerd wordt om aantal veel gehouden soorten zo veel mogelijk buiten discussie te houden door aan te geven dat deze gedomesticeerd zijn, of dat het alleen kweekvormen betreft.
Levende Have	Geen opmerkingen
KNMvD	Ook in het geval van gedomesticeerde soorten of kweekvormen zal het nog aanwezige natuurlijke gedrag belangrijke rol moeten spelen.

Door houderij-gerelateerde organisaties wordt aangegeven dat het gedrag van gedomesticeerde en kweekvormen van een diersoort afwijkend zal zijn van de wilde vorm. Over het algemeen wordt erkend dat het nog aanwezige natuurlijke gedrag van een diersoort in elk geval leidend moet zijn in de beoordeling voor het plaatsen op de positieflijst. Als belangrijkste probleem wordt gezien dat het vaak moeilijk is vast te stellen of bepaalde gedragingen eenvoudig door het dier kunnen worden aangepast aan de omgeving waarin het wordt gehouden of dat deze zodanig (genetisch) in het dier verankerd zijn dat het niet kunnen uitvoeren leidt tot welzijnsproblemen (zoals stereotypieën).

Van belang is het advies van o.a. de DB om een aantal veel gehouden diersoorten, waarbij de discussie over domesticatie en kweekvormen vooral speelt, met de nodige coulance te beoordelen. In deze discussie werd verder gewezen op het feit dat in bepaalde gevallen via mutaties en inteelt specifieke kweekvormen ontstaan, waarbij zich relatief veel welzijnsproblemen voordoen. Ook is in dit verband de problematiek van hybriden (kruising van twee diersoorten) nog aangestipt. De vraag die zich daarbij voordoet is welk gedrag als het natuurlijke gedrag van dergelijke soorten moet worden beschouwd?

Gidsoorten

Op de positieflijst, die door de RDA is opgesteld (RDA 2006/10, 2006), komen diercategorieën zowel op soort-, genus- als familieniveau voor. In Ipema et al. (2010) is voorgesteld om binnen genera en

families te werken met enkele gidssoorten, die als representatief voor een aantal soorten binnen de betreffende genus of familie kunnen worden beschouwd. In enkele interviews werd uitgesproken dat dit niet zou moeten leiden tot een vereenvoudiging in de systematiek, die leidt tot een grote toename in het aantal diersoorten dat op de positieflijst wordt geplaatst. In een ander interview werd aangegeven dat alleen genera en families op de RDA-lijst werden geplaatst als voor alle soorten binnen deze genera en families de conclusies dezelfde waren.

Overige opmerkingen systematiek

Gevraagd wordt of de systematiek ook zal worden toegepast voor de andere klassen van het dierenrijk. EL&I geeft aan dat ook bij invoering van een positieflijst voor andere dierklassen de systematiek in hoofdlijnen dezelfde zal zijn; echter aanpassingen kunnen nodig zijn. Daartoe zal eerst de procedure, die is ontwikkeld voor de positieflijst zoogdieren worden geëvalueerd. Alvorens het geheel vervolgens voor een andere klasse te implementeren zal weer een consultatie van de sector plaatsvinden. Een enkele houderijorganisatie maakt zich zorgen over de kosten; verwacht wordt dat deze op de houders zullen worden afgewenteld.

3.1.3 Verdere betrokkenheid bij opstellen positieflijst

Medewerking bij informatieverzameling diergedrag en welzijn per diersoort

Nagegaan is of stakeholders op één of andere wijze willen meewerken / betrokken willen zijn bij de verdere uitwerking van de systematiek om tot de invulling van een positieflijst te komen.

Tabel 6. Medewerking bij verdere uitwerking positieflijst

Naam organisatie	Vraag: Wilt u meewerken aan een verdere uitwerking van de positieflijst?
AAP	Ja, voor zover mogelijk.
DIBEVO	Ondanks bezwaren wil men toch meewerken.
CDON	Geïnterviewde zal als WSPA medewerker z'n internationale contacten vragen naar bruikbare informatie bij verdere uitwerking.
NBvH	Hiervoor wordt verwezen naar Vereniging van Parkdierenliefhebbers
PVH	Ondanks bezwaren wil men toch betrokken blijven. Belangrijkste voorwaarde is dat eisen voor huisvesting worden ontleend aan de behoeften van het dier in de houderijsituatie.
UU / FD / DWM	Ja, onder voorwaarde dat huisvestingseisen worden opgenomen. Alleen een positieflijst samenstellen zal geen garantie vormen voor het welzijn.
Parkdierenliefhebbers	Ja, men is bereid mee te werken waarbij er van uitgegaan wordt dat genoemde standpunten kunnen worden ingebracht.
Im- en Exporteurs	Ja, onder de voorwaarden, dat kweekvormen en gedomesticeerde vormen zoveel mogelijk worden ontzien.
DB	Ja, wel afhankelijk van wat gevraagd wordt; is geen kenniscentrum voor info op diersoortniveau.
Levende Have	Nee, dat zal gedaan moeten worden door echte houderijverenigingen. Wil wel rol spelen in communicatie t.b.v. informatie verzameling.
KNMvD	Ja, KNMvD wil meewerken bij verdere uitwerking. Vooral coördinering richting aangesloten dierenartsen t.b.v. info over welke diersoorten worden gehouden en diergezondheidsinformatie (problemen) op diersoortniveau

Vrijwel alle geïnterviewde partijen willen, ondanks eerder gemaakte aanmerkingen op de systematiek, medewerking verlenen aan de verdere uitwerking. In sommige gevallen worden hieraan voorwaarden verbonden; dit betreft vooral het geven van een andere invulling aan de normhuisvesting. Ook geven enkele partijen aan dat ze niet zelf over informatie beschikken maar wel willen bemiddelen bij het benaderen van of communiceren met partijen die daarin wel kunnen voorzien.

Werkwijze bij informatie verzamelen per diersoort

Voor de wijze waarop informatie van een gehouden diersoort kan worden verzameld, zijn verschillende opties. Stakeholders is gevraagd welke input geleverd kan worden, wie dat kan leveren en op welke wijze deze kan worden verzameld.

Tabel 7. Wijze van informatie verzamelen over een diersoort vanuit de houderij.

Naam organisatie	Vraag: Wat is uw standpunt met betrekking tot de fase waarin informatie over de diersoort vanuit de houderij wordt verzameld?
AAP	Wetenschappelijk informatie en kennis van experts moet leidend zijn, ook m.b.t. houderij.
DIBEVO	Vanuit ervaringen bij opstellen RDA-lijsten wordt aangegeven dat voor het verzamelen van informatie het instellen van werkgroepjes per diersoort goed heeft gefunctioneerd. Opgemerkt wordt, dat de meeste houderijgegevens zijn gepubliceerd in hobbytijdschriften en niet in wetenschappelijke literatuur. Voor veel houderijinformatie zal de originele bron moeilijk te achterhalen zijn.
CDON	Geen opmerkingen - zie wel antwoord op vraag 6
NBvH	Benadrukt wordt vooral gebruik te maken de ervaringskennis van individuele houders.
PVH	Waarschijnlijk is het beste om in eerste instantie individuele houders te benaderen met waar mogelijk tussenkomst van houderijorganisaties / werkgroepen. PVH is bereid mede na te denken over de nadere invulling hiervan.
UU / FD / DWM	Wikipedia-achtig systeem, waarin gedragsspecialisten eerste aanzet maken en (werkgroepen van) houders informatie kunnen aanvullen. Is bereid mee te werken in vervoltraject. PVH wordt genoemd als belangrijke instelling om informatieverzameling mede te organiseren.
Parkdierenliefhebbers	Heeft geen duidelijke voorkeur voor wijze waarop informatie wordt verzameld; kan zowel rechtstreeks bij houders maar ook via specialisten binnen verenigingen.
Im- en Exporteurs	Afhankelijk van de omvang van de houderij zou men het beste informatie kunnen verzamelen via leden van de vereniging. Ook wordt verwezen naar het binnenkort beschikbare rapport van Claudia Vinke (UU/FD/DWM).
DB	Stakeholders/houders zouden hierover zo breed mogelijk moeten worden bevroegd zonder toezeggingen te doen. Suggestie: gebruik internetfora voor discussie rond bepaalde vragen.
Levende Have	Voorstander van landelijke uitgezette peiling; stelt kennisnetwerk hiervoor beschikbaar. Heeft zelf ervaring met zogenaamde Dierenwiki's, waarvoor gebruikers nieuwe teksten kunnen aanleveren.
KNMvD	KNMvD is bereid om samen met FD (Bijzondere Dieren - DGG) te bemiddelen bij het uitvoeren van een enquête bij aangesloten dierenartsen over gezondheidsproblemen bij gehouden (exotische) diersoorten

De geïnterviewde organisaties zijn in meerderheid van mening dat informatie over een diersoort in eerste instantie vooral door individuele houders zou moeten worden aangeleverd. Houderijorganisaties (incl. Im- en Exporteurs) bieden hun diensten aan om deze individuele houders (leden) te bereiken. Daarnaast wordt aangeboden om de verzamelde informatie eventueel verder te laten beoordelen door werkgroepjes of experts, die binnen bepaalde organisaties actief zijn.

Een algemeen uitgangspunt is, dat de wetenschappelijke informatie en de informatie van experts leidend zou moeten zijn. Het probleem, dat daarbij wordt gesignaleerd, is dat veel informatie over de houderij alleen in hobbytijdschriften is gepubliceerd en niet in wetenschappelijke tijdschriften. Het uiteindelijke doel is om te komen tot een database met informatie per diersoort over het gedrag in de natuur en waar mogelijk over het welzijn onder houderijomstandigheden. Door UU / FD / DWM werd onder meer voorgesteld om dit in een Wikipedia-achtige systematiek om te zetten, waaraan continue aanvullende informatie van belang voor een uiteindelijk oordeel over een diersoort kan worden toegevoegd. Ook werd de suggestie gedaan om internetfora te gebruiken voor discussies over bepaalde diersoorten.

De KNMvD heeft aangegeven te willen bemiddelen om bij de aangesloten dierenartsen informatie te verzamelen over de gezondheidsproblemen die deze beroepsgroep tegenkomt bij gehouden (exotische) diersoorten.

Betrokkenheid bij eindbeoordeling welzijnsrisico's

Voor het uiteindelijke advies over al dan niet plaatsing van een diersoort op een positieflijst is het nodig, dat uit de verzamelde informatie over de gedragsbehoeftes onder natuurlijke omstandigheden in samenhang met de informatie uit de houderijwelzijnsrisico's worden ingeschat. Gevraagd is in eerste instantie of stakeholders daarbij betrokken willen zijn. Daarna is nog ingegaan op de vraag op welke wijze dat kan worden ingevuld.

Tabel 8. Betrokkenheid bij welzijnsrisico's op diersoortniveau.

Naam organisatie	Vraag: Wil uw organisatie betrokken worden bij de uiteindelijke beoordeling van de welzijnsrisico's per diersoort?
AAP	Ja
DIBEVO	Ja
CDON	Nee, niet direct relevant voor de organisatie
NBvH	Ja
PVH	Ja
UU / FD / DWM	Ja
Parkdierenliefhebbers	Ja
Im- en Exporteurs	Ja
DB	Ja
Levende Have	Nee, niet relevant (zie voetnoot 1)
KNMvD	Ja

Negen stakeholders geven aan op één of andere wijze betrokken te willen zijn bij de beoordeling van de welzijnsrisico's voor een diersoort onder houderijomstandigheden. Deze beoordeling moet uiteindelijk leiden tot het advies voor wel of niet plaatsing van een diersoort op de positieflijst. Voor twee stakeholders was een eventuele verdere betrokkenheid niet relevant.

Werkwijze bij eindbeoordeling welzijnsrisico's

Door de meeste organisaties wordt aangegeven, dat men het liefst een aantal experts/deskundigen aanzoekt om deze beoordeling van de welzijnsrisico's op diersoortniveau uit te voeren. Daarbij wordt de voorkeur gegeven om dit met schriftelijke enquêtes te doen. Slechts een enkeling geeft op grond van eerdere ervaringen met de RDA positieflijsten aan geen bezwaren te hebben om deze beoordeling per diersoort in werkgroepjes te doen.

Overige opmerkingen naar aanleiding van interviews

Aan het einde van de interviews is nog gevraagd naar eventuele andere opmerkingen of aanvullingen op 'positieflijst'-issues. Dit gaf nog aanleiding tot de volgende vragen en/of opmerkingen:

- Stichting AAP vraagt naar de invulling van het beleid nadat de positieflijst voor zoogdieren is geëffectueerd. EL&I geeft daarop aan, dat nog wordt nagedacht over de invulling van de handhaving en over een overgangsregeling.
- DIBEVO geeft aan, dat de sector niet blij is met een nieuwe discussie rond positieflijsten; had bovendien graag in eerder stadium betrokken willen worden bij het tot stand komen van de systematiek zoals die door WLR is uitgewerkt.
- CDON vindt het een interessant project en zal ook internationaal, in WSPA verband, de voorgestelde systematiek voor het voetlicht brengen.
- De NBvH vraagt of er iets bekend is over de ervaringen uit België met de positieflijst. EL&I heeft daarover contact met Belgische collega's maar ervaringen zijn nog niet bekend.
- PVH heeft bedenkingen over de fasering van het onderzoek. Voor het verzamelen van de informatie en voor de eindbeoordeling van de diersoorten is zorgvuldig overleg met de achterban nodig. Men vraagt zich af of daarvoor voldoende tijd beschikbaar zal zijn.
- Door UU/FD/DWM wordt aandacht gevraagd voor het opstellen en communiceren van Richtlijnen voor Goed Management voor houders, dierenwinkels en handel.
- Ook wijst UU/FD/DWM op een mogelijk paradoxaal effect van de positieflijst; het moet geen catalogus worden om een diersoort uit te zoeken die men kan houden.
- Tenslotte zet de PVH vraagtekens bij de juridische implicaties van een aantal elementen in de systematiek:
  - o Zo zou het vaststellen van een normomgeving strijdig zijn met het Andibel-arrest, omdat de systematiek moet berusten op criteria die objectief en niet discriminerend zijn.
  - o Ook zou volgens het Andibel-arrest niet de burger moeten aantonen dat een soort al dan niet op de positieflijst kan worden geplaatst, maar de overheid. Na een verzoek daartoe van de burger, is het aan de overheid een voorgenomen toe- of afwijzing op grond van een uitgebreid onderzoek te onderbouwen.
  - o De positieflijst zoals momenteel in het wetsvoorstel is opgenomen, zou het koppelen van voorwaarden aan plaatsing op de lijst niet toestaan.

3.1.4 Relevante diersoorten voor beoordeling ten behoeve van plaatsing op positieflijst

In de interviews is de organisaties gevraagd diersoorten aan te geven, die naar hun mening voor een beoordeling ten behoeve van de positieflijst in aanmerking zouden kunnen komen. Daarbij is onder andere aangegeven, dat diersoorten op Cites-lijsten niet zonder meer uitgesloten mogen worden. Het voorkomen op een Cites-lijst betekent niet automatisch dat deze diersoorten niet gehouden mogen worden; het geeft slechts aan dat er beperkingen gelden voor de handel in deze diersoorten.

Tot nog toe is door slechts enkele organisaties gereageerd op de vraag relevantie diersoorten aan te leveren. Houderij-gerelateerde organisaties geven aan dat momenteel ook veel diersoorten worden gehouden, die niet op de RDA positieflijst (RDA 2006/10, 2006) van 2006 staan. Ook deze diersoorten zouden in de beoordeling moeten worden betrokken. Dierwelzijn-gerelateerde organisaties zijn van mening, dat het aantal diersoorten voor de beoordeling beperkt moet zijn; men zou zich alleen moeten richten op diersoorten waarvan gedomesticeerde vormen beschikbaar zijn.

3.2 Opzet enquête

De doelstelling van de enquête is tweeledig, 1) het verzamelen van feitelijke houderijinformatie van de diersoorten en 2) het verkrijgen van documentatie (literatuur) waaruit objectieerbare informatie over gedrag, gezondheid en welzijn van deze diersoorten kan worden afgeleid. Optioneel is door WLR een groot aantal vragen geformuleerd waarbij de houder wordt gevraagd een oordeel te geven over het gedrag van een diersoort.

3.2.1 Vragen over feitelijke informatie van houderij en literatuur over houderij.

Het hoofddoel van de feitelijke informatie is het verkrijgen van inzicht in de omvang van de houderij per diersoort. Daarbij gaat het primair om het aantal exemplaren dat van de diersoort wordt gehouden en verdere relevante houderijinformatie. Aan het eind wordt de houder de mogelijkheid geboden om

gedocumenteerde informatie aan te dragen waaruit bevindingen gerelateerd aan gedrag, gezondheid en welzijn van de diersoort kunnen worden toegevoegd aan de bestaande database (zie Ipema et al., 2010). Hierin is tot dusver voornamelijk informatie over de (hoge) gedragsbehoeftes van de diersoort in de natuur opgenomen.

Een voorzet voor de vragen over de feitelijke houderijsituatie en mogelijke literatuurbronnen wordt hierna gegeven. Deze vragen dienen per diersoort te worden ingevuld.

- 1) Naam diersoort: .....
- 2) Hoeveel exemplaren van deze diersoort heeft u?
  - Mannen: ...
  - Vrouwen: ...
  - Jongen: ...
- 3) Wat is de belangrijkste reden voor u om deze diersoort te houden?
  - Hobby
  - Gezelschap
  - In stand houden van de soort
  - Commerciële doeleinden
  - Andere, ...
- 4) Hoe lang houdt u al dieren van deze soort?
  - Minder dan 1 jaar
  - 1 – 5 jaar
  - Meer dan 5 jaar
  - Andere
- 5) Hoe heeft u uw dier(en) gekregen?
  - Dierenwinkel
  - Kennis/familie/vrienden
  - Tuincentrum
  - Fokker
  - Bij mij geboren
  - Gevonden
  - Andere, ...
- 6) Welke vorm van deze soort houdt u?
  - Wilde vorm
  - Gedomesticeerde vorm
  - Kweekvorm
  - Andere
- 7) Hoe houdt u uw dieren?
  - Vrij
  - Omheind
  - Kooi
- 8) Hoe groot is de ruimte die deze soort bij u beschikbaar heeft in vierkante meters per individu?
  - < 1 m²
  - 1 – 5 m²
  - 5 - 10 m²
  - 10 – 50 m²
  - 50 – 100 m²
  - 100 – 500 m²
  - > 500 m²

9) Wat zijn de leeftijden (gemiddelde en maximum) van deze diersoort bij u op dit moment ?

- Gemiddelde leeftijd: < 1 jaar
- Gemiddelde leeftijd: 1 - 2 jaar
- Gemiddelde leeftijd: 2 - 5 jaar
- Gemiddelde leeftijd: > 5 jaar

- Maximale leeftijd: > 1 jaar
- Maximale leeftijd: > 2 jaar
- Maximale leeftijd: > 5 jaar
- Maximale leeftijd: > 10 jaar

10) Is deze soort gemakkelijk te houden?

- Vraagt geen speciale aandacht
- Vraagt wel speciale aandacht, zoals: .....

11) Kweekt u met deze diersoort?

- Nee, nooit
- Ja, soms
- Ja, zo veel mogelijk

12) Vindt u het moeilijk om met de diersoort te kweken?

- Niet van toepassing
- Nee, het is simpel
- Ja, het is redelijk moeilijk
- Ja, het zeer moeilijk

13) Hoe vaak gaat u met deze soort gemiddeld naar de dierenarts

- 0x per jaar
- 1x per jaar
- 2x per jaar
- vaker

14) Als er gezondheidsproblemen zijn met het dier, waar hebben die meestal betrekking op?

- Spijsvertering
- Beweging
- Huidafwijkingen
- Ademhaling
- Voortplanting
- Ouderdom
- Andere, ...

15) Bent u lid van een vereniging van houders van deze soort?

- Nee
- Ja, welke? ..... (naam)

16) Waar haalt u informatie over deze diersoort vandaan?

- Internet (bijv. Wikipedia)
- Boeken (encyclopedieën)
- Speciale boeken
- Speciale tijdschriften
- Vereniging
- Andere houders
- Andere, ...

17) Kunt u de titels en schrijvers van zoveel mogelijk literatuur over deze specifieke soort geven?

18) Kunt u nog andere opmerkelijke bijzonderheden over deze diersoort vermelden?

3.2.2 Beoordeling door houders van gedrag en gezondheid gehouden dieren (optioneel)

In het eerste deel van de enquête is de vraagstelling vooral gericht op het verkrijgen van feitelijke informatie over de omvang van de houderij per diersoort en op het verkrijgen van gedocumenteerde informatie over gedrag, gezondheid en welzijn onder houderijomstandigheden. Aanvullend wordt de houder in de gelegenheid gesteld z'n oordeel te geven over het gedrag van de gehouden diersoort aan de hand van een aantal stellingen. Deze stellingen zijn afgeleid van de criteria en sub criteria uit de bestaande database met informatie over het natuurlijke gedrag van de diersoorten.

De houder wordt gevraagd de informatie in te vullen door voor een aantal stellingen per criterium het naar zijn mening meest passende antwoord aan te geven.

In de onderstaande schema's zijn voor de criteria ruimte, tijd, schuilen, voortplanting, verzorging, biosociaal, informatie en overige steeds een aantal stellingen geponeerd, die overeenkomen met de subcriteria uit de database (zie bijlage 2 van Ipema et al., 2010).

Te beantwoorde stellingen gerelateerd aan criterium 'ruimte'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Vertoont gedrag waaruit blijkt dat ruimte heel erg belangrijk is.				
Vertoont gedragingen op veel plaatsen in huisvesting.				
Loopt veel heen en weer tussen vaste plekken.				
Heeft een favoriete plek/gebied.				
Loopt intensief heen en weer op een vaste plek.				
Loopt intensief langs de randen van de huisvesting.				
Loopt intensief langs de randen op vaste tijden in het jaar.				
Vertoont specifieke gedragingen (vliegen, zwemmen, klimmen, graven etc.).				

Te beantwoorde stellingen gerelateerd aan criterium 'tijd'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Vertoont gedrag waaruit blijkt dat tijd erg belangrijk is				
Is over het algemeen actief				
is alleen dagactief				
Het gedrag van wordt sterk bepaald door vaste ritmes				
Slaapt veel				
Rust veel				
Houdt een winterslaap				

Te beantwoorde stellingen gerelateerd aan criterium 'stofwisseling'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Vertoont gedrag waaruit blijkt dat eten heel erg belangrijk is				
Consumeert een veelheid aan verschillende voedselitems				
Is heel selectief als het om eten gaat				
Besteedt zeer veel tijd aan het zoeken naar voedsel				
Besteedt heel tijd aan het opeten van voedsel				
Verstopt voedsel meestal als er veel voedsel beschikbaar is				
Steelt voedsel van anderen				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'schuilen'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Besteedt veel tijd aan beschut blijven				
Besteedt veel tijd aan het zoeken van beschutting				
Besteedt veel tijd aan het maken van beschutting (graven van een hol, verstoppen)				
Vertoont veelvuldig speciaal gedrag om predatoren/roofdieren te vermijden				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'voortplanting'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Vertoont veel seksueel gedrag				
Laat ingewikkelde en variabele relaties tussen mannen en vrouwen zien				
Mannen en/of vrouwen hebben een voorkeur voor bepaalde individuen van de andere sekse				
Mannen en/of vrouwen hebben gevechten rondom seks				
Mannen/en of vrouwen vertonen speciaal gedrag wanneer ze bezig zijn om een partner te kiezen				
Mannen blijven bij het vrouwtje en zijn agressief tegen andere mannetjes				
Er zijn enorme grootteverschillen tussen mannen en vrouwen				
Besteedt veel tijd aan ouderzorg				
Jongens worden vaak gedood				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'verzorging'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Vertoont veel gedrag waaruit blijkt dat de pels erg belangrijk is.				
Vertoont veel poets- en verzorgingsgedrag				
Ze poetsen elkaar vaak				
Vertoont veel gedragingen die erop gericht zijn om op te warmen of af te koelen				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'biosociaal'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Ze zijn veel samen bezig				
Ze werken veel met elkaar samen om iets voor elkaar te krijgen				
Het sociale leven is erg ingewikkeld				
Ze geven elkaar veel steun				
Ze poetsen elkaar vaak				
De jongen van deze soort helpen de ouders bij het verzorgen van nieuwe jongen				
Ze werken niet met elkaar samen om iets voor elkaar te krijgen				
Er wordt veel gevochten				
Ze vertonen onderling een duidelijke pikorde				
Ze verdedigen een stuk terrein en vechten daar voor				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'informatie'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Ze vertonen veel onderzoekend gedrag				
Ze spelen veel met elkaar				
Ze zijn erg oplettend in hun omgeving				
Ze laten constant weten dat ze er zijn (markeren of het maken van geluiden)				
Ze wisselen steeds informatie met elkaar uit (door geluiden, naar elkaar te kijken o.i.d.)				

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'overig'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Ze besteden heel veel tijd aan andere gedragingen dan hiervoor beschreven				
Ze vertonen allerlei gedrag waarvan niet duidelijk is waarom ze het doen				
Ze vertonen veel gedrag dat moeilijk in voorgaande categorieën is in te delen				
Ze vertonen veel gedrag dat nog niet eerder beschreven is				

Informatie over gezondheidsproblemen in de houderij wordt in de database ingevoerd als criterium 10 (Gehouden dieren) eveneens met een aantal sub criteria. De daarbij behorende stellingen staan in onderstaande schema.

Te beantwoorden stellingen gerelateerd aan criterium 'gehouden dieren'

Stelling	N.v.t.	Nee	Ja, soms	Ja, heel veel
Zijn erg gericht op de mens				
Kunnen zich goed aanpassen aan hok (veranderingen)				
Kunnen zich goed aanpassen aan de menselijke omgeving				
Zijn gevaarlijk voor de mens				
Hebben een speciaal klimaat nodig				
Vereisen speciale huisvesting				
Vereisen speciale kennis van de houder				
Hebben speciaal voedsel nodig				
Hebben een schone omgeving nodig				
Vertonen gezondheidsproblemen				
Kunnen ziekten op de mens overbrengen				
Hebben vaak verwondingen				
Lijken vaak pijn te hebben.				
Sterven vroeger dan verwacht				
Vertonen gedrag dat niet normaal lijkt				
Vertonen gedrag dat zich steeds herhaalt.				

Literatuur

- Ipema, B., P. Koene, R. de Mol en H. Hopster, 2010. Systematiek voor het opstellen van de Positieflijst voor zoogdieren. Rapport 345, Wageningen UR Livestock Research, 32 pp.
- Ipema, B., P. Koene en R. de Mol, 2011. Advisering voor vervolg Positieflijst Zoogdieren. Rapport 408, Wageningen UR Livestock Research, 103 pp.
- N.N., 1996. Gutachten über Mindestanforderungen an die Haltung von Säugetieren. Bundesministerium für Verbraucherschutz, Ernährung und Landwirtschaft, 73 pp.
- Price, E.O. ,1984. Behavioral aspects of animal domestication. Quarterly Review of Biology, 39, 1-30.
- RDA 2006/10 , 2006. Advies RDA 2006/10 – Positieflijsten – Advies aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit inzake het in te nemen standpunt ten aanzien van diersoorten die geschikt zijn om te worden gehouden, 57 pp.

Bijlage 1. Vragen interviews stakeholders

- Vraag 1. Kunt u in het kort een omschrijving geven van uw organisatie?
(Doelstelling, leden, e.d)
- Vraag 2. Zijn er naar uw mening nog andere organisaties die benaderd zouden moeten worden voor medewerking ?
- Vraag 3. Wat vindt uw organisatie van het begrip 'positieflijst'?
- Vraag 4. Wat vindt uw organisatie van de voorgestelde systematiek?
(Transparant, objectief, natuurlijk gedrag leidend)
- Vraag 5. Hebt u andere criteria die een rol zouden moeten spelen in de systematiek?
- Vraag 6. Wilt u meewerken aan een verdere uitwerking van de positieflijst?
- Vraag 7. Kunt u (c.q. uw organisatie) aangeven welke diersoorten vermeld in het toegestuurde excel-bestand naar uw mening het meest relevant zijn voor een beoordeling volgens de geschetste systematiek? Kunt u daarbij aangeven waarom deze diersoorten relevant zijn?
- Vraag 8. Zijn er naar uw mening cultureel-historische belangen/achtergronden die een rol spelen bij het houden van bepaalde diersoorten? En zo ja, welke zijn dat dan?
- Vraag 9. Wat is uw standpunt omtrent de begrippen 'domesticatie' en 'kweekvorm' met betrekking tot de systematiek?
- Vraag 10. Wat is uw standpunt omtrent het begrip 'gidsdier' met betrekking tot de systematiek?
- Vraag 11. Heeft u nog vragen of opmerkingen m.b.t. de systematiek?
- Vraag 12. Wat is uw standpunt m.b.t. de fase waarin de informatie over de diersoort vanuit de houderij wordt verzameld?
- Vraag 13. Wil u organisatie betrokken worden bij de uiteindelijke beoordeling van de welzijnsrisico's per diersoort?
- Vraag 14. Op welke wijze zou uw organisatie hierbij betrokken willen zijn?

Wageningen UR Livestock Research

Edelhertweg 15, 8219 PH Lelystad T 0320 238238 F 0320 238050

E info.livestockresearch@wur.nl | www.livestockresearch.wur.nl